

МОКЛЯК В. М., доктор педагогічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СТУДЕНТСЬКІ ТОВАРИСТВА ВЗАЄМОДОПОМОГИ КИЇВСЬКОГО І ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТІВ ХІХ СТ.

Реформування сучасних закладів вищої освіти неможливе без звернення до багатого історико-педагогічного досвіду минулого. Зокрема, доцільним є аналіз діяльності студентських товариств взаємодопомоги у Харківському і Київському університетах ХІХ ст.

Серед основних завдань учнівського й студентського самоврядування Д. Мехонцева виокремлює такі: контроль за відвідуванням навчальних закладів, своєчасним виконанням домашніх завдань, здачею заліків і екзаменів; організація конкурсної роботи між групами, класами, потоками, курсами, факультетами; проведення шкільних та студентських наукових конференцій; естетичне виховання (організація тематичних вечорів-диспутів, вечорів-концертів); фізичне виховання (проведення спортивних заходів, матчів, змагань, конкурсів, походів тощо); керівництво меншими курсами; постійний зв'язок з громадськими організаціями та адміністрацією школи, закладу вищої освіти, а також викладачами [1, с. 132–133]. Висвітливо окремі факти діяльності означених об'єднань студентської молоді.

Щодо забезпечення літературою Київський університет займав перші позиції. М. І. Пирогов, надаючи великого виховного значення діловій корпоративній організації, сприяв її розвитку серед студентів Київського університету св. Володимира. Він подарував вихованцям свою бібліотеку, що послужила основою студентської бібліотеки, завідувачами якої студенти обрали бібліотекаря та його помічника. Для бібліотеки, лекторії, квартири бібліотекаря і його помічника відводилося окреме приміщення в

університеті. Незабаром при бібліотеці створили касу взаємодопомоги, яка перебувала в повному розпорядженні студентів. Вибори завідувачів, складання правил та інструкцій, обговорення й вирішення різних питань вимагали сходок і нарад, які зазвичай проходили у великому залі-лекторії, а якщо збори були багатолюдні (чоловік 300), то вони проводилися у великій першій аудиторії. На сходках іноді було шумно, проте за всіма ознаками це були ділові збори; справи бібліотеки, каси велися органами студентського самоврядування професійно. Дехто висловлював думку, що така діяльність заважала заняттям, але ті студенти, наприклад, з полтавського гуртка, які брали активну участь у роботі бібліотеки і каси, невдовзі ставали директорами середніх навчальних закладів, професорами, лікарями, вчителями гімназій, тобто участь цих людей у діяльності студентських організацій сприяла їх професійному становленню [2, с. 732–733; 3].

Сучасник і член каси взаємодопомоги П. О. Капніст вважав заснування кас взаємодопомоги помилковим, тому що після їх створення спотворюється сама ідея, яка лягла в основу організації таких товариств [4, с. 196]. На його думку, неправильним було те, що нібито потреба в студентських асоціаціях виникає: з одного боку, з бажання малозабезпечених студентів отримати допомогу від товаришів, а з іншого – з прагнення забезпечених надавати цю допомогу. Не зовсім вдало підібрана і назва «каса взаємодопомоги», адже студенти поділялися на благодійників і тих, хто користувався виділеними коштами. Сам факт використання допомоги порушував рівність між студентами, а наслідком цього була відсутність взаємності, що є необхідною умовою справжнього товариства. «Допомога, яку надає товариш товаришу, ніколи не повинна мати характер благодійності – вона повинна бути взаємною, тобто потрібно, щоб той студент, котрий отримує допомогу, усвідомлював

можливість зробити і у свою чергу щось для товариша або товаришів, що йому допомагали, хоча і в зовсім іншій формі» [4, с. 196]. У загальностудентській касі взаємодопомоги елемент взаємності повністю відсутній, а це заважає формуванню справжніх товариських стосунків. Крім того, допомога товаришу повинна бути не тільки грошова, вона повинна виражатися в різноманітних формах. Автор пророкував касам взаємодопомоги недовге існування, а наслідком їх діяльності – зіпсовані взаємини між студентами [4, с. 196]. Але, незважаючи на таку оцінку діяльності студентських товариств, в Імператорському університеті св. Володимира вихованці планували створення каси взаємодопомоги на досить гуманних засадах.

4 травня 1867 р. студенти Київського університету св. Володимира Петро Щербина і Володимир Ігнатович-Завілейський надіслали київському губернатору доповідну записку. У ній ішлося про те, що багато студентів живуть бідно, в брудних помешканнях, на відстані 3-4 верст від вищого навчального закладу, не мають що одягти, а інколи навіть поїсти. Є студенти, які через це полишають університет, не довчившись у ньому до кінця, або помирають від хвороб. Тож молоді люди висловили пропозицію створити касу взаємодопомоги, як, наприклад, у студентів-євреїв, капітал якої – пожертви єврейського товариства. Ініціатори створення каси взаємодопомоги були впевнені, що є люди, які готові матеріально сприяти бідним студентам. Засади функціонування каси передбачалися такі:

1) мета існування каси взаємодопомоги – видача допомоги бідним студентам Імператорського університету св. Володимира;

2) каса взаємодопомоги формується з одноразових і постійних внесків як тих людей, що навчаються в університеті, так і сторонніх осіб;

3) збір внесків починається засновниками з дня затвердження проекту Вищим Начальством;

- 4) внески передаються на збереження одному з почесних громадян м. Києва і записуються в спеціально створену для цього книгу;
- 5) з цих внесків відраховується певний процент для утворення основного фонду каси, який спрямовується в одну з кредитних установ у Києві;
- 6) та сума, що залишилася, зберігається в почесного громадянина і використовується для задоволення поточних потреб;
- 7) завідувати касою належить розпорядникам з п'яти осіб;
- 8) розпорядники обираються на певний термін серед тих студентів університету, які вносять щорічно не менше одного карбованця сріблом;
- 9) розпорядники про всі фінансові операції складають щорічні звіти, які публікуються в одній з місцевих газет;
- 10) усі звернення з приводу діяльності каси записуються в спеціальній книзі.

Студенти П. Щербина і В. Ігнатович-Завілейський планували укласти ще й статут каси взаємодопомоги. Київський губернатор погоджувався зі створенням такої каси, та умови її функціонування мали бути змінені: керування касою покладалося на викладацький склад університету, а до участі в її роботі залучалися ще й гімназії [5].

За свідченням студентів, на початку 60-х рр. XIX ст. у Харківському університеті не було кас взаємодопомоги. Проте інколи молодь влаштовувала в міському театрі спектаклі, в яких усі ролі, навіть жіночі, виконували студенти-чоловіки і грав студентський оркестр. Публіка була задоволена виставою, а зібрані кошти передавалися інспектору, котрий роздавав допомогу малозабезпеченим студентам [6, с. 386–387].

У Харківському імператорському університеті одна із кас взаємодопомоги діяла у 1858 р. Метою її створення було: 1) видавати безповоротно допомогу бідним товаришам; 2) задовольняти тимчасові

потреби позикою з виплатою 6 % на рік; 3) підтримувати студентську бібліотеку передплатою книг та журналів. Каса взаємодопомоги створювалася 4 роки з сум, які були пожертвовані студентами, благодійниками, а також із коштів, отриманих за спектаклі, літературні вечори та концерти, котрі організовували самі ж студенти. Гроші знаходилися в розпорядженні депутатських зборів, утворених зі студентів – представників від усіх курсів на факультеті. У кінці кожного місяця вони збиралися для нарад та розпоряджень стосовно справ студентської каси, а також для перевірки рахунків. У своїх діях товариство керувалося правилами, викладеними в статуті, розглянутому правлінням університету і затвердженому попечителем навчального округу. Товариством керував попечитель студентської каси, який відповідав за її кошти. У 1862 р. попечителем студентської каси був професор В. І. Лапшин [7]. Професор так описував цю організацію: «студентська каса – справа корисна, такою її вважав і колишній попечитель Харківського навчального округу Д. С. Левшин. Він дозволив організувати касу з умовою, щоб студенти обрали серед викладачів її керівника. Від кожного факультету висувався один депутат; ці виборні представники здійснювали видачу коштів і проводили розрахунки. Справи ішли добре, позики поверталися. Студенти, які закінчили курс, просили про пізніше повернення боргу після зарахування на службу. Проте не було жодного випадку, коли б гроші не повернули» [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Мехонцева Д. М. Научные основания организации школьного и студенческого самоуправления и управления. *Школьные технологии*. 2002. № 6. С. 132–135.
2. Кулябка С. Н. Воспоминания о Н. И. Пирогове, 1858–1861 гг. *Русская старина*. 1892. Т. 75. С. 725–737.
3. Донесение министру народного просвещения от 9 ноября 1871 г. о намерении студентов Киевского университета устроить демонстрацию протеста против

- существующей системы преподавания. 1871 р. ЦДІАК України. Ф. 707, оп. 261, спр. 4, 35 арк.
4. Капнист П. А. Университетские вопросы. Вестник Европы. 1903. Т. 6. С. 167–218.
  5. Правила для студентов и сторонних слушателей императорских российских университетов. Изданы в Санкт-Петербурге в 1885 г., 1885 г. ЦДІАК України. Ф. 275, оп. 835, спр. 210, 21 арк.
  6. Любарский И. В. Воспоминания о Харьковском университете, 1850–1855 гг. Исторический вестник. 1891. Т. 45. С. 373–393.
  7. Вспомогательная касса студентов Харьковского университета. *Журнал МНП*. 1862. Ч. 114. С. 161–163.
  8. Лапшин В. И. Из воспоминаний. *Журнал МНП*. 1890. Ч. 269. С. 120–139.